

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.942/95/962 + 304 + 364-2/-7

© А.В. Кабанцева, О.А. Панченко, 2020

orcid.org/0000-0001-7678-6052

orcid.org/0000-0001-5677-8151

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2020.2.211909>

КАБАНЦЕВА Анастасія Валеріївна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психіатрії,
психотерапії, наркології та медичної психології*

Донецького національного медичного університету (м. Краматорськ)

ПАНЧЕНКО Олег Анатолійович

*доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, директор
Державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-
діагностичний центр Міністерства охорони здоров'я України»
(м. Константинівка)*

ПАНІКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена розвитку паніки особистості в умовах інформаційної турбулентності. Розкрито провокуючі чинники виникнення паніки, її перебіг. Розглядається таке поняття, як «інформаційна паніка», а також наводяться ефективні методи попередження панічної поведінки. Розглядаючи паніку як феномен різних наук, зазначено, що остання розвивається в результаті наявності загроз фізичного, морального, психологічного і економічного збитків для людини. Особливість розвитку паніки при інформаційній небезпеці полягає у виникненні великого кола припущень негативних наслідків подій у майбутньому. Авторами визначені внутрішні (тип нервової системи, характерологічні особливості, психічний статус) і зовнішні (вид виховання у дитинстві, внутрішньо-сімейний клімат, загальна соціально-психологічна атмосфера у суспільстві) фактори розвитку паніки. Надається детальне пояснення до кожного фактору. Серед основних причин виникнення паніки в більшості випадків виявляються такі фактори як-от: інформаційно-психологічна неготовність, унікальність кожної екстремальної ситуації, слабкість раціональних дій, наявність емоційно-нестійких осіб. Паніка формує нестійкий, непередбачуваний стан психіки людини, викликаний інформаційним впливом, що тягне за собою ряд

неадекватних вчинків, і в основі такого явища лежить інформаційно-психологічна турбулентність. Яскравим прикладом розвитку паніки стала нещодавня об'явлена в світі пандемія COVID-19 і погіршена епідемічна обстановка в нашій країні, що безумовно стали новим серйозним викликом для нашого суспільства. Комплексність попередження і розвитку паніки ґрунтується на таких принципах як-от: причино-діагностичний (своєчасна діагностика і моніторинг стану психічного здоров'я), емоційно-поведінковий (формування відповідної стресостійкої поведінки), медико-психологічний (організація відповідної медичної і психологічної допомоги), інформаційно-компетентний (підвищення інформаційної компетенції), суспільно-культурний (розвиток інформаційно-психологічної культури).

Ключові слова: *психічне здоров'я, пандемія COVID-19, турбулентність, інформаційно-психологічна культура, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні та політичні явища, що супроводжуються великим інформаційним масивом, який не завжди є достовірним, якісним та перевіреним, стає підґрунтям для виникнення широкого спектру психологічних проблем населення, серед яких особове місце займає паніка. Наслідки панічного настрою і панічної поведінки – катастрофічні, тому що відбувається зміна матриці логічного мислення, зростання психологічної напруги і психічних розладів, прогресування соціального хаосу, зниження демографічних показників держави.

У сучасному суспільстві паніка може розглядатися як один з основних факторів загрози інформаційній безпеці особистості. Паніка дуже небезпечний психологічний стан, що вимагає рішучих, в тому числі інформаційних, дій щодо запобігання нагнітання і поширення.

Розуміння провокуючих чинників виникнення паніки, її перебіг, а також розробка ефективних методів попередження панічної поведінки у часи інформаційної турбулентності є одним з актуальних завдань наукової спільноти сьогодні. Також значимість даної проблеми обґрунтована активізацією турбулентного мислення, що повинно відповідати діючим інформаційно-психологічним і соціально-політичним змінам; розширенням ресурсного потенціалу, примноженням життєстійкості кожної окремої особистості і суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема паніки, панічних настроїв і поведінки присвячена певна кількість наукових робіт у галузях психології, біології, соціології, політології, економіки, і навіть фізико-математичних наук. Паніка розглядалася як поведінка людини і тварини (Баскін, 2013), як феномен масової поведінки (Назаретян, 2010, Подліняєв, 2018), як модель ірраціональної діяльності людини (Іващенко, 2015).

Зроблено аналіз сучасних теорій моральної паніки, а також з їх допомогою висвітлено історію опису різних типів і явищ нетрадиційної релігійності (Мартинович, 2016).

Детально представлено розвиток паніки під час виникнення екстремальних подій (негативні наслідки надзвичайних ситуацій природного, техногенного характеру, деструктивні дії людського чинника, зокрема терористичних актів) (Потапчук, 2016, Куликович, 2013). Висвітлено соціально-психологічні особливості взаємодії особистості і натовпу (Белокопытов, 2012; Ефанов, 2017). І лише фрагментарно досліджено феномен паніки в інформаційному просторі, що має значний попит як технології масового комунікативного впливу на психіку людини і її психологічний стан.

Формулювання мети статті: розкрити процес виникнення паніки особистості в інформаційному хаосі і розробити дієві принципи її попередження.

Дослідження проводилося на базі державного закладу «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України» у рамках виконання науково-дослідної роботи за замовленням МОЗ України «Розробка системи реабілітації медико-психологічного спрямування особам в умовах інформаційно-психологічної війни» (номер держреєстрації – 0120U101304). Під час виконання даної роботи використовувалися наступні методи: теоретико-методологічний аналіз, аналіз емпіричної інформації, порівняльно-ретроспективний аналіз й абстрагування, аксіологічний метод, системний аналіз та синтез, методи індукції і дедукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Буденне і теоретичне світорозуміння сильно залежать від того, наскільки люди схильні до причинного або цільового пояснення подій (Назаретян, 2010). В. Бехтерев наголошував, що виникнення

паніки пов'язано з інстинктом самозбереження, й у особистості воно прослідковується в незалежності від інтелектуально-пізнавального рівня. Паніка виступає сигналом тривоги в ситуації, що несе загрозу життю (Бехтерев, 1994). А тому стає нагальне питання – наскільки сучасна людина може пояснити хід соціальних подій і розуміти істинність причин їх виникнення в умовах інформаційного сплеску, коли зміст інформаційного середовища наповнено інформаційними війнами, психологічними загрозами і навіть інфопандемією.

Розуміння причин і наслідків подій дає людині розуміння світу, умовний психологічний комфорт і спокій, а у часи невизначеності нерозуміння подій сучасності провокує розвиток занепокоєння, хвилювання, і як наслідок, – інформаційна паніка.

При інформаційному хаосі, що зараз оточує будь-яку людину, відбувається формування автоматичних думок, які не є наслідком роздумів, міркувань, якісним продуктом логічної інтелектуальної переробки. Вони суб'єктивно сприймаються обґрунтованими, навіть якщо оточуючими представляються безглуздими або суперечать очевидним фактам. Подібні думки виникають спонтанно. Незалежно від основного потоку думок, зазвичай короткі уривчасті і є похідними від основних неусвідомлених переконань людини, беззастережно приймаються на віру, не оскаржуються, і як наслідок викликають неприємні емоції і почуття, негативні емоційні стани. Слід відмітити, що навіть поодинокий, короткочасний стрес – явище надзвичайно складне, що зачіпає всі рівні функціонування організму, починаючи від фізіологічного і закінчуючи психологічним. Від роботи організму на кожному з цих рівнів залежить успішність подолання людиною стресу (Панченко, 2019). Досліджуючи предиктори розвитку паніки, можна визначити внутрішні і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів належать: тип нервової системи; характерологічні особливості; психічний статус. У свою чергу, зовнішні фактори представлено такими позиціями як-от: вид виховання у дитинстві; внутрішньо сімейний клімат; загальна соціально-психологічна атмосфера у суспільстві.

Особи, в яких переважає надмірна чутливість, низька здатність тривалий час переносити нервові перевантаження, схильні перебільшувати труднощі, а отже більше піддаються

паніці. Особливо до цієї групи належать ті, у кого яскраво вражені акцентуації характеру, що супроводжуються надмірною посиленістю, унаслідок чого виявляється виборча уразливість відносно певних психогенних впливів, що інколи, навіть набувають і психічної патології.

Не меншого значення розвитку паніки має форма виховання дитини у сім'ї. Деструктивне виховання формує негативні почуття (психологічна напруга, тривога, постійне очікування чогось поганого), несуть вплив і на життя вже дорослої особистості, яка має підвищену емоційність. Достатню велику піддатливість зовнішньому впливу.

Отже, паніка – це наслідок слабкої нервової системи, підвищеної сенситивності, афективності, сугестивності і самонавіювання. Такі події, як бойові дії, пожежа, дорожньо-транспортні пригоди викликають у слабкої людини сильні реакції, але варто відзначити, що зараз, в епоху турбулентного розвитку інформаційних технологій, інформація має не менший вплив на психіку, ніж зазначені вище події. Відчуття страху, внутрішньої напруги і тривоги після взаємодії з інформаційними носіями (перегляду телевізійних передач, інформаційних сайтів) посилюються і розростається до надзвичайних розмірів, що роблять особистість інформаційно залежним.

Розглядаючи паніку як феномен різних наук, слід визначити, що остання розвивається у результаті наявності загроз фізичного, морального, психологічного і економічного збитків для людини. У більшості тлумачень паніка розглядається як загроза фізичному здоров'ю людини, частково урахувуючи психологічний дискомфорт і загальну напругу, що розвиваються при несприятливих умовах життєдіяльності. Особливість розвитку паніки при інформаційній небезпеці полягає у виникненні великого кола припущень негативних наслідків подій у майбутньому. При такому розвитку ситуації домінантами інформаційної паніки стають страх, жах, прагнення кожного індивідуально уникати реальної чи уявної небезпеки.

Основними причинами паніки в більшості випадків виявляються інформаційні фактори:

- інформаційно-психологічна неготовність людей до адекватного сприйняття того, що сталося, неподалік конкретної

інформації і, як наслідок, наявність свого роду «інформаційної анархії»;

- унікальність кожної екстремальної ситуації, що створює надзвичайну напругу при зіткненні з нею;

- слабка підготовка більшості людей до раціональних дій в разі небезпеки;

- наявність у натовпі людей емоційно нестійких осіб, що опиняються в критичній ситуації каталізаторами негативних чутток і паніки як такої.

Паніка формує нестійкій, непередбачуваний стан психіки людини, викликаний інформаційним впливом, що тягне за собою ряд неадекватних вчинків, і в основі такого явища лежить інформаційно-психологічна турбулентність.

Проведені раніше власні дослідження (Панченко, 2017, 2019; Кабанцева, 2017) засвідчили, що динамізм змін, складність і неоднозначність інформаційних систем, а також невизначеність, непередбачуваність і нестабільність породжують синергетичний ефект, що обумовлює об'єктивний характер виникнення ризиконебезпечних чинників, котрі ускладнюють процес адаптації до змін сьогодення і породжують панічну поведінку.

Яскравим прикладом розвитку паніки є нещодавня пандемія. Оголошення ВООЗ (WHO, 2020) про пандемію COVID-19 в світі і погіршена епідемічна обстановка в нашій країні безумовно стали новим серйозним викликом для нашого суспільства. Дана ситуація стала надзвичайною для всього світу, оскільки жодна з держав не була готова до подібного.

За даними недавнього опитування населення США, проведеного Американською психіатричною асоціацією (АРА), майже половина опитаних відчували серйозний рівень тривоги і 40% побоювалися, що вони самі або їхні близькі можуть захворіти COVID-19 у важкій формі і померти. Пусковим механізмом паніки виступає невідомість і неможливість контролювати те, що раніше завжди було під контролем.

Тривожний інформаційний фон, що постійно нагнітається і має системне повторення негативних фактів, підвищення психологічного тиску примножується введенням суворого режиму самоізоляції і розширенням санітарно-гігієнічних норм,

тим самим можуть викликати сплеск психічних розладів у населення.

Основними факторами підвищеного ризику виникнення психічних розладів, зокрема розвитку панічної поведінки, є дезінформація, велике різноманіття фейків щодо причин і наслідків, а також обмеження соціальної активності, вимушена ізоляція, загострення внутрішньо-сімейних проблем, зловживання алкоголем (абузус), безсоння, накопичення тривожної інформації і негативних переживань. Ці чинники ще більше загострюються у населення, яке мешкає на території проведення операції об'єднаних сил (ООС) тому, що ця категорія населення постійно перебуває у стані хронічного стресу (Панченко, Зайцева, 2016). Дистрес і депресія послаблюють імунітет і ускладнюють перебіг та прогноз будь-якого соматичного захворювання, включаючи вірусні та інфекційні.

Безсумнівно, інформаційно-психологічні технології є фактором загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості, і потрібні заходи щодо деактивації цього фактору. Важливу роль в такій вразливості грає і віковий фактор – особливої уваги, потребують діти та особи старшого віку. Їм потрібне більш пильне проведення санітарно-просвітницької та психосвітньої роботи з роз'ясненням необхідності дотримуватися режиму самоізоляції і профілактичних санітарно-гігієнічних заходів, а також з протидією негативному психологічному тиску засобів масової інформації, включаючи панічні настрої та дезінформаційні матеріали з актуальною ситуацією. Населення має отримувати об'єктивну і оновлювану інформацію в доступній для розуміння формі з урахуванням віку. І бажано переважання позитивного контексту теле- і радіомовлення.

Для подолання кризових явищ і придушення розвитку паніки необхідним виступає організація наступної допомоги:

- створення керованої ситуації;
- надання вербальної підтримки;
- проведення психопрофілактичних заходів із повідомленням перевіреної достовірної і позитивної інформації;
- вироблення раціональної поведінки і стратегії подолання ситуації, що склалася, і вирішення проблем.

Основною метою кризового консультування є збільшення опірності і стійкості особистості до кризових ситуацій, в тому числі до деструктивної суїцидальної і агресивної поведінки.

Потрібно також ширше впроваджувати в практику валідні психометричні інструменти (структуровані діагностичні інтерв'ю, шкали, опитувальники тощо) для дистанційного проведення скринінгу, виявлення психологічних проблем та оцінки тяжкості стану, включаючи суїцидальний ризик, програми психологічної освіти і он-лайн моніторингу психічного стану.

У час інформаційного дисбалансу і штучно створеної інфопандемії першочерговим стає створення на державному рівні дистанційної платформи медико-психологічної підтримки, тобто реалізація високоякісного психологічного консультування, і в разі виявлення проблем вже клінічного рівня, залучення фахівців психотерапевтичної і психіатричної ланки для розв'язання хворобливих станів в умовах лікувальних закладів.

Значним також виступає формування адекватної поведінки при появі перших симптомів розвитку паніки. До складу останньої входять наступні елементи:

1) дотримання розсудливості – зберігати критичний погляд на навколишній світ, щоб не підпасти під вірус масової істерії;

2) нормалізація емоційного стану – змінити ставлення до ситуації, якщо вже не можливо змінити саму ситуацію;

3) очищення інформаційного поля – правдиву інформацію і спростування відверто небезпечних фейків намагатися донести до максимальної кількості людей, щоб навколишнє оточення було більш дистанційоване від дезінформації.

4) здійснення абстрагування – під час розкручування панічної ситуації уникати будь-якої ймовірності включення в полеміку з її носіями негативного інформаційного навалу. Це дає можливість захистити особистий простір від провокацій і перетворення особи в об'єкт маніпулювання;

5) відстеження ботів і тролів – головні носії інформаційних вірусів мають великий вплив на поширення неправдивої інформації, тому доцільним виступає не зосереджувати увагу на всьому, що викладається у мережі Інтернет. Також важливо звертати увагу на дивні профілі в соцмережах, одразу блокувати їх;

б) урегулювання часу на використання соціальних мереж – зниження активності в соціальних мережах під час розгону вірусної інформаційної атаки. Інтернет в цілому, і соцмережі зокрема, в цей період – зона тривожності, напруги, паніки, перебування в якій постійно небезпечно для психіки;

7) перемикання на рутинні фізичні дії – тимчасове переключення уваги в період масових істерій покращує концентрацію на найбільш важливу інформацію.

Також слід відмітити, що однією з головних функцій суспільства є реалізація виховної функції в плані загальнолюдської культури своїх громадян, і головним чином – молодого та незрілого покоління. Необхідно створити багатомірний освітній простір, що охоплює освітнє середовище, різні інституції, засоби масової інформації, спільноти і таке інше, яке здатне формувати особливий вид грамотності – інформаційну та медіа грамотність, а також розвивати особливий вид культури – інформаційно-психологічну культуру особистості, що ґрунтується на усвідомленні ролі інформації в суспільстві, знанні законів інформаційного середовища, володінні новими інформаційними технологіями, відчуваючи при цьому психологічний комфорт.

Отже, з вищевикладеного можна визначити переважні принципи попередження поширеності паніки і формування панічного стану у суспільстві:

– причино-діагностичний принцип – своєчасне виявлення причин і предикторів розвитку паніки, організація моніторингу стану психічного здоров'я;

– емоційно-поведінковий принцип – формування компетентної поведінки щодо попередження проявів паніки;

– медико-психологічний принцип – організація високоефективної медичної допомоги і психологічної підтримки осіб, які потрапили під вплив соціально-інформаційного тиску і зазнали шкоди від останнього; з урахуванням базової самотичної патології;

– інформаційно-компетентний принцип – доступність до об'єктивної оновлювальної інформації в доступній для розуміння формі з урахуванням віку, когнітивно-інтелектуального розвитку, загальної суспільної ситуації;

– суспільно-культурний – розвиток інформаційно-психологічної культури суспільства і всіх його членів.

Слід наголосити на тому, що збалансована державна політика, висока освіченість громадян, своєчасне виявлення поодиноких випадків попереджає поширеність масовості панічного настрою серед населення, веде до формування розвитку і збереження психічного здоров'я та психологічного благополуччя, як окремої особистості, так і населення, в цілому, а також політичної стабільності держави.

Висновки перспективи подальших досліджень.

1. Феномен паніки є об'єктом дослідження різноманітних галузей природничих, технознавчих, суспільствознавчих і людинознавчих наук. Особливо гостро розгляд даного феномену стає актуальним у час інтенсивного поширення інформаційно-психологічної війни, де використання технологій масового комунікативного впливу на психіку людини і її психологічний стан стає головною зброєю проти особистості.

2. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків соціальних подій формує у людини загальну картину світу, умовний психологічний комфорт і благополуччя, що забезпечує чіткість поведінки і мислення. В свою чергу, хаотичність, невизначеність і перенасиченість інформаційного оточення провокує занепокоєння, хвилювання, і як наслідок – розвиток інформаційної паніки.

3. Розуміння власних предикторів розвитку кожної окремої особи є одним із дієвих психопрофілактичних заходів щодо поширеності панічного настрою. Основними предикторами розвитку паніки в соціумі є внутрішні і зовнішні фактори. Перша група вмщує тип нервової системи, характерологічні особливості; психічний статус особистості. До другої групи входять: вид виховання у дитинстві, внутрішньо-сімейний клімат, загальна соціально-психологічна атмосфера у суспільстві.

Комплексність попередження і розвитку паніки ґрунтується на таких принципах: причинно-діагностичний (своєчасна діагностика і моніторинг стану психічного здоров'я), емоційно-поведінковий (формування відповідної стресостійкої поведінки), медико-психологічний (організація відповідної медичної і психологічної допомоги), інформаційно-компетентний (під-

вищення інформаційної компетенції), суспільно-культурний (розвиток інформаційно-психологічної культури).

Список використаних джерел

- Баскин Л. М. Паническое поведение людей и животных. *Социологический ежегодник*. 2013. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/panicheskoe-povedenie-lyudey-i-zhivotnyh>
- Белокопытов Ю. Н. Социально-психологические особенности взаимодействия личности и толпы. *Вестник КрасГАУ*. 2012. № 8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskie-osobennosti-vzaimodeystviya-lichnosti-i-tolpy>
- Бехтерев В. М. Избранные работы по социальной психологии. Москва : Наука, 1994. 400 с.
- Ефанов А. А. Эмотивно-морализаторский дискурс как технология конструирования моральных паник. *Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки*. 2017. № 3 (47). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/emotivno-moralizatorskiy-diskurs-kak-tehnologiya-konstruirovaniya-moralnyh-panik>
- Іващенко М. В. Панічна економічна поведінка в Україні як прояв споживчої ірраціональності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 2 (112). С. 109–112.
- Кабанцева А. В. Психологическая устойчивость ребенка в условиях информационных вызовов. *Теория та практика сучасної психології*. 2017. Вип. 2. С. 38–42.
- Куликович Ю. Ю., Гуменюк О. В. Факторы и механизмы массовой паники при чрезвычайных ситуациях. *Научно-технические ведомости СПбГПУ*. 2013. № 2 (171). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-i-mehanizmy-massovoy-paniki-pri-chrezvychaynyh-situatsiyah>
- Мартинович В. А. «Моральная паника» в жизни общества и феномен нетрадиционной религиозности. *Христианское чтение*. 2016. № 5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/moralnaya-panika-v-zhizni-obschestva-i-fenomen-netraditsionnoy-religioznosti>
- Назаретян А. П. Единое расчленённое знание в истории культуры (психология – физика – психология). *Методология и история психологии*. 2010. Т. 5, вып. 3. С. 38–76.
- Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. Москва, 2001. 90 с.
- Панченко О. А. Турбулентність мислення в структурі інформаційно-психологічної безпеки особистості. *Психологія і особистість*. 2019. № 1 (15). С. 35–53.
- Панченко О. А. Турбулентность в информационной безопасности личности. *Клінічна інформатика і телемедицина*. 2017. Т. 12, вип. 13. С. 124–129.

- Панченко О. А., Зайцева Н. О. Психологічний стан мирного населення в ситуації бойових дій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapdn_2016_1_8
- Подлиняев О. Л., Каримов А. А. Психологические особенности поведения людей в толпе и их учет сотрудниками правоохранительных органов при проведении массовых мероприятий. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2018. № 3 (74). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-povedeniya-lyudey-v-tolpe-i-ih-uchet-sotrudnikami-pravoohranitelnyh-organov-pri-provedenii-massovyh>
- Потапчук Н. Д. Динаміка виникнення паніки в екстремальних ситуаціях та особливості її подолання. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2016. Вип. 19. С. 130–140.

References

- Baskin, L. M. (2013). Panicheskoe povedenie ljudej i zhivotnyh [Panic behavior of people and animals]. *Sociologicheskij ezhegodnik [Sociological Yearbook]*, 1. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/panicheskoe-povedenie-lyudey-i-zhivotnyh> [in Russian].
- Behterev, V. M. (1994). *Izbrannye raboty po social'noj psihologii [Selected works on social psychology]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Belokopytov, Ju. N. (2012). Social'no-psihologicheskie osobennosti vzaimodejstvija lichnosti i tolpy [Socio-psychological characteristics of the interaction of the individual and the crowd]. *Vestnik KrasGAU [Bulletin of KrasGAU]*, 8. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskie-osobennosti-vzaimodeystviya-lichnosti-i-tolpy> [in Russian].
- Efanov, A. A. (2017). Jemotivno-moralizatorskij diskurs kak tehnologija konstruirovaniya moral'nyh panik [Emotional moralizing discourse as a technology for constructing moral panic]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo. Serija: Social'nye nauki [Bulletin of the Nizhny Novgorod University. N.I. Lobachevsky. Series: Social Sciences]*, 3 (47). Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/emotivno-moralizatorskiy-diskurs-kak-tehnologiya-konstruirovaniya-moralnyh-panik> [in Russian].
- Ivaschenko, M. V. (2015). Panichna ekonomichna povedinka v Ukraini iak proiav spozhyvchoi irratsionalnosti [Panic economic behavior in Ukraine as a manifestation of consumer irrationality]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*, 2 (112), 109-112 [in Ukrainian].
- Kabanceva, A. V. (2017). Psihologicheskaja ustojchivost' rebenka v uslovijah informacionnyh vyzovov [The psychological stability of

- the child in the face of information challenges]. *Teoriia ta praktyka suchasnoi psykholohii [Theory and practice of modern psychology]*, 2, 38-42 [in Russian].
- Kulinkovich, Ju. Ju., & Gumenjuk, O. V. (2013). Faktory i mehanizmy massovoj paniki pri chrezvychajnyh situacijah [Factors and mechanisms of mass panic in emergency situations]. *Nauchno-tehnicheskie vedomosti SPbGPU. [Scientific and technical statements of SPbSPU]*, 2 (171). Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-i-mehanizmy-massovoy-paniki-pri-chrezvychajnyh-situatsiyah> [in Russian].
- Martinovich, V. A. (2016). “Moral'naja panika” v zhizni obshhestva i fenomen netradicijnoj religioznosti [“Moral panic” in the life of society and the phenomenon of unconventional religiosity]. *Hristianskoe chtenie [Christian reading]*, 5. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/moralnaya-panika-v-zhizni-obshhestva-i-fenomen-netraditsionnoj-religioznosti> [in Russian].
- Nazaretjan, A. P. (2001). *Psihologija stihijnogo massovogo povedenija [Psychology of Elemental Mass Behavior]*. Moskva [in Russian].
- Nazaretjan, A. P. (2010). Edinoe raschlenjonnnoe znanie v istorii kul'tury (psihologija – fizika – psihologija) [Unified dissected knowledge in the history of culture (psychology - physics - psychology)]. *Metodologija i istorija psihologii [Methodology and History of Psychology]*, 5 (3), 38-76 [in Russian].
- Panchenko, O. A. (2017). Turbulentnost' v informacionnoj bezopasnosti lichnosti [Turbulence in personal information security]. *Klinichna informatyka i teledytsyna [Clinical informatics and telemedicine]*, 12 (13), 124-129 [in Russian].
- Panchenko, O. A. (2019). Turbulentnist myslennia v strukturi informatsiino-psykholohichnoi bezpeky osobystosti [Turbulence of thinking in the structure of information and psychological security of the individual]. *Psyhholohiia i osobystist [Psychology and personality]*, 1 (15), 35-53 [in Ukrainian].
- Panchenko, O. A., & Zajtseva, N. O. (2016). Psykholohichnyj stan myrnoho naselennia v sytuatsii bojovykh dij [Psychological state of the civilian population in a situation of hostilities]. *Visnyk Natsional'noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Psykholohiia [Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Psychology]*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2016_1_8 [in Ukrainian].
- Podlinjaev, O. L., & Karimov, A. A. (2018). Psihologicheskie osobennosti povedenija ljudej v tolpe i ih uchet sotrudnikami pravoohranitel'nyh organov pri provedenii massovyh meroprijatij [Psychological features of the behavior of people in a crowd and their accounting by law enforcement officials during mass events]. *Psihopedagogika v pravoohranitel'nyh organah [Psychopedagogy in law enforcement]*, 3 (74). Retrieved from

<https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-povedeniya-lyudey-v-tolpe-i-ih-uchet-sotrudnikami-pravoohranitelnyh-organov-pri-provedenii-massovyh> [in Russian].

Potapchuk, N. D. (2016). Dynamika vynyknennia paniky v ekstremalnykh sytuatsiakh ta osoblyvosti yii podolannia [Dynamics of panic in extreme situations and features of overcoming it]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii*, 19, 130-140 [in Russian].

A. Kabantseva, O. Panchenko

PANIC AS A PSYCHOLOGICAL FACTOR OF PERSON'S INFORMATION DANGER

The article is devoted to the development of person's panic under conditions of information turbulence. Provoking factors of panic, its course has been disclosed. The concept of "information panic" is considered, and effective methods of preventing panic behavior are given. Considering panic as a phenomenon of various sciences, it is noted that the latter develops as a result of threats of physical, moral, psychological and economic damage to humans. The peculiarity of the panic development at information danger is the appearance of a wide range of assumptions about the negative consequences in future. The authors identified internal (type of nervous system, characterological features, mental status) and external (type of childhood education, intra-family climate, general socio-psychological atmosphere in society) factors of panic development. A detailed explanation of each factor is provided. In most cases among the main reasons of panic are factors such as: information and psychological unpreparedness, the uniqueness of each extreme situation, the weakness of rational action, and the presence of emotionally unstable individuals. Panic forms an unstable, unpredictable state of the human psyche, caused by informational influence, which entails a number of inappropriate actions, and at the heart of this phenomenon is informational and psychological turbulence. A clear example of the panic's development was the recent global pandemic COVID-19 and the deteriorating epidemic situation in our country, which certainly has become a new serious challenge for our society. The complexity of prevention and development of panic is based on such principles as: causal-diagnostic (timely diagnosis and monitoring of mental health), emotional-behavioral (formation of appropriate stress-resistant behavior), and medical-psychological (organization of appropriate medical and psychological care), and information-competent (increase of information competence), and socio-cultural (development of information-psychological culture)

Keywords: mental health, pandemic COVID-19, turbulence, information and psychological culture, information security.

Надійшла до редакції 6.07.2020 р.